

HOVEDSCENEN

Kirsebærhagen

AV: ANTON TSJEKHOV

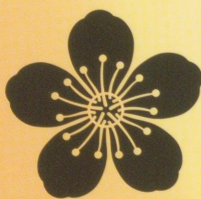
SÅ LENGE DET ER BOBLER PÅ KJØL MERKER
MAN KNAPT AT DÅRLIGE TIDER ER I ANMARSJ...

2022

Publikumstjenesten
Kirsebærhagen av: Anton Tsjekhov

23g005972

NOSTALGI OG ANSVAR:

*Hva kan
Kirsebærhagen
fortelle oss
i dag?*

AV INGUNN LUNDE

- PROFESSOR I RUSSISK SPRÅK OG LITTERATUR VED UIB

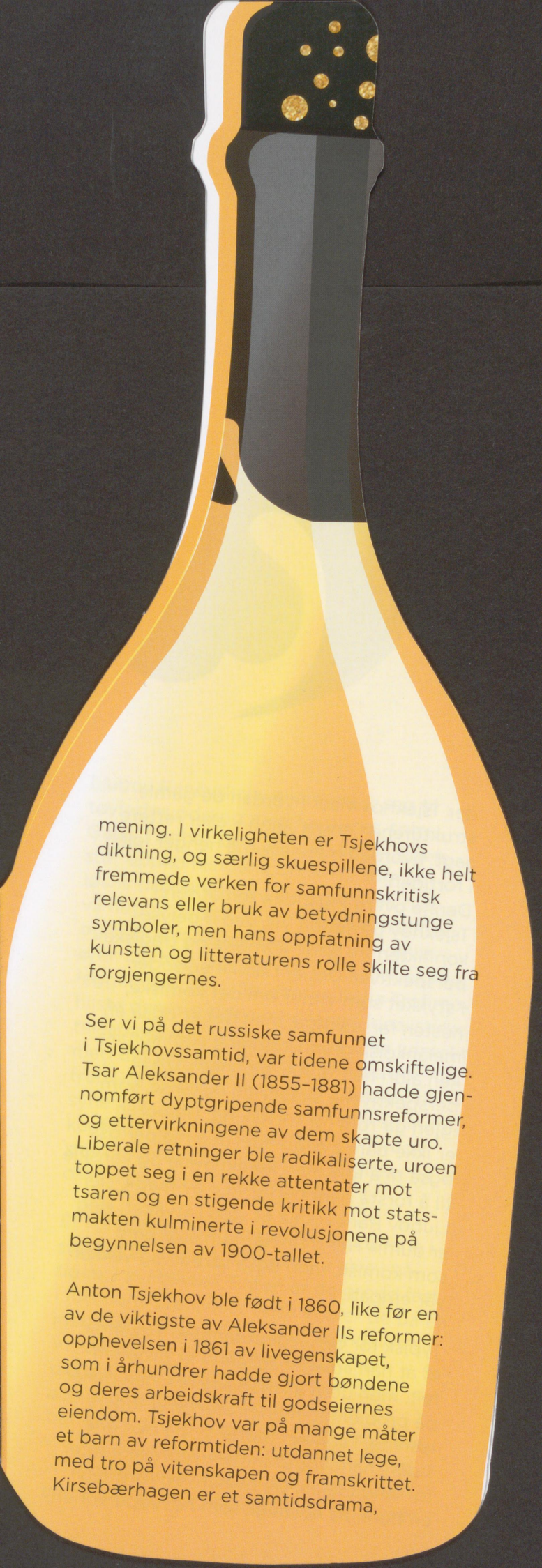
Hva handler Kirsebærhagen om? Den franske skuespilleren og regissøren Jean-Louis Barrault oppsummerte en gang handlingen i kveldens stykke slik: «I første akt er kirsebærhagen i fare for å bli solgt; i andre akt er den nær ved å bli solgt; i tredje akt blir kirsebærhagen solgt; i fjerde akt er kirsebærhagen blitt solgt». Vi trekker på smilebåndet av en slik karakteristikk, men er det ikke egentlig en trist historie? Her er vi allerede ved et kjernepunkt i Tsjekhovs teaterkunst: en underlig blanding av humor og tragedie, av nostalgi og melankoli, på den ene siden, og komikk og farse, på den annen.

Denne balanseøvelsen mellom motsetninger kan vi gjenkjenne også på et annet plan: tidens. Kirsebærhagen ble skrevet i 1903 og hadde sin premiere i 1904, samme år som Tsjekhov døde. Vi står i mange betydninger på terskelen til en ny tid, og en sentral konflikt i stykket utspiller seg mellom de personene som ser lengselsfylt mot fortiden og dem som med iver og ideer skuer framover. Konteksten for denne «terskelsituasjonen» blir tydelig om vi tar et steg tilbake og ser på tiden da Tsjekhov skrev Kirsebærhagen.

Både på litteraturens felt og i det russiske samfunnet for øvrig er dette en overgangstid. På slutten av 1800-tallet var russisk litteratur dominert av de store romanforfatterne: Fjodor Dostojevskij, Lev Tolstoj og Ivan Turgenev. De var nokså ulike, men hadde det til felles at de var brennende opptatt av mennesket i alle dets sjatteringer og samtiden med alle dens problemer. De brukte litteraturen, særlig romanen, som en diskusjonsarena. Her kunne man stille de helt store spørsmålene: om livet og døden, om Guds eksistens, om forbrytelse og straff, om samfunnets elendige, om makten og folket, om krig og fred. En annen, og ny litterær retning som vokste fram på Tsjekhovs tid var symbolismen: her søkte dikterne ikke den umiddelbart tilgjengelige virkeligheten, men sannheten bak symbolene - en annen verden.

Tsjekhov tok i utgangspunktet avstand både fra den samfunnsengasjerte realismen og den poetiske symbolismen. Tsjekhov skriver verken tykke romaner eller lyriske dikt, hans yndlingsformer er novellen og dramaet Stilen er klar og presis. Enkel, men ofte med fortettet

mening. I virkeligheten er Tsjekhovs diktning, og særlig skuespillene, ikke helt fremmede verken for samfunnskritisk relevans eller bruk av betydningstunge symboler, men hans oppfatning av kunsten og litteraturens rolle skilte seg fra forgjengernes.

Ser vi på det russiske samfunnet i Tsjekhovssamtid, var tidene omskiftelige. Tsar Aleksander II (1855–1881) hadde gjennomført dyptgripende samfunnsreformer, og ettervirkningene av dem skapte uro. Liberale retninger ble radikaliserede, uroen toppet seg i en rekke attentater mot tsaren og en stigende kritikk mot statsmakten kulminerte i revolusjonene på begynnelsen av 1900-tallet.

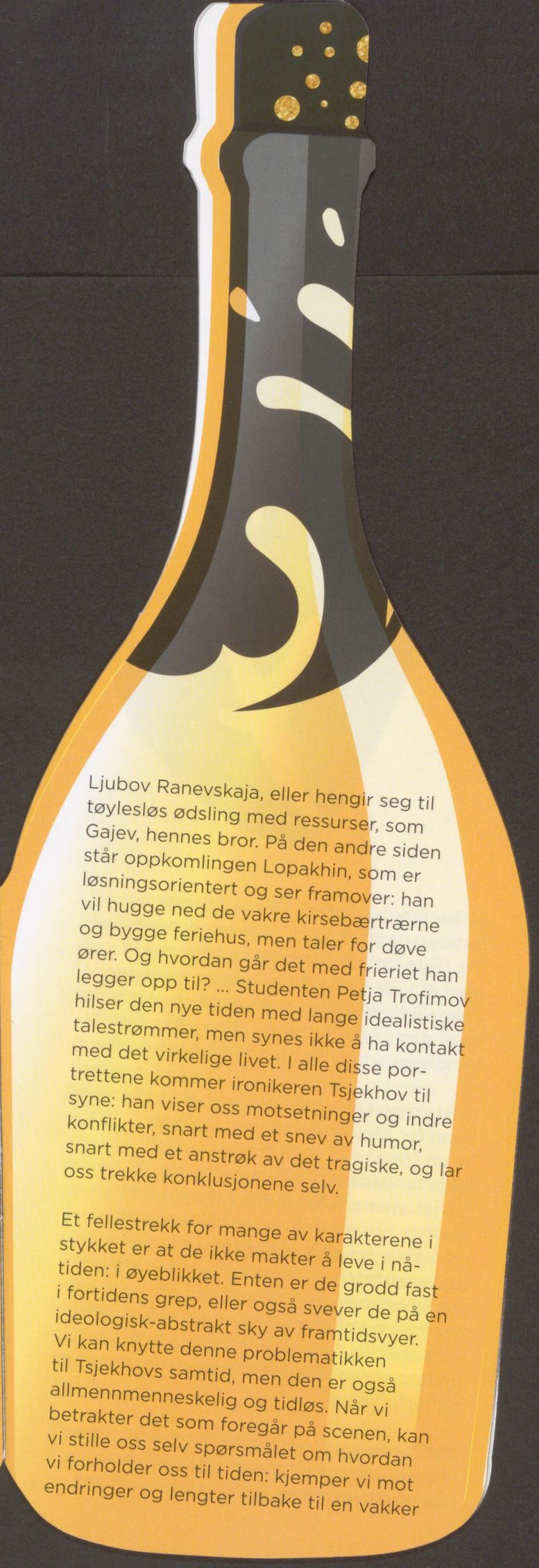
Anton Tsjekhov ble født i 1860, like før en av de viktigste av Aleksander IIs reformer: opphevelsen i 1861 av livegenskapet, som i århundrer hadde gjort bøndene og deres arbeidskraft til godseierne eiendom. Tsjekhov var på mange måter et barn av reformtiden: utdannet lege, med tro på vitenskapen og framskrittet. Kirsebærhagen er et samtidsdrama,

der Tsjekhov viser hvordan de gamle strukturene henger igjen – eller rettere sagt: hvordan menneskene henger igjen i fortiden.

Denne overgangstiden tematiserer Tsjekhov på subtilt vis, ved å belyse konflikten fra både komiske og tragiske perspektiver. Det er tallrike episoder i stykket som vitner om det komiske, nesten farseaktige, men det er også en melankolsk grunnstemning som komikken aldri helt bryter gjennom. Disse perspektivene skaper en distanse, som igjen gir rom for fortolking. Humoren er ikke bare avslørende, den hjelper oss også til å føle med karakterene og kanskje til å forstå dem bedre. «Le av meg», sier Ljubov Ranevskaja et sted i stykket, «jeg er dum!» Her fremstår hun ikke bare som komisk, men også sårbar, og vekker vår empati.

Typisk for den legeutdannete Tsjekhov er at han «diagnostiserer» et problemfelt, men uten å «medisinere»: han peker på problemet, men presenterer ingen løsning. I stykket møter vi, på den ene siden, handlingslammete representanter for landadelen. De dveler ved fortiden i en bunnløs nostalgi, som hovedpersonen,

Ljubov Ranevskaja, eller hengir seg til tøylesløs ødsling med ressurser, som Gajev, hennes bror. På den andre siden står oppkomlingen Lopakhin, som er løsningsorientert og ser framover: han vil hugge ned de vakre kirsebærtrærne og bygge feriehus, men taler for døde ører. Og hvordan går det med frieriet han legger opp til? ... Studenten Petja Trofimov hilser den nye tiden med lange idealistiske talestrømmer, men synes ikke å ha kontakt med det virkelige livet. I alle disse portrettene kommer ironikeren Tsjekhov til syne: han viser oss motsetninger og indre konflikter, snart med et snev av humor, snart med et anstrøk av det tragiske, og lar oss trekke konklusjonene selv.

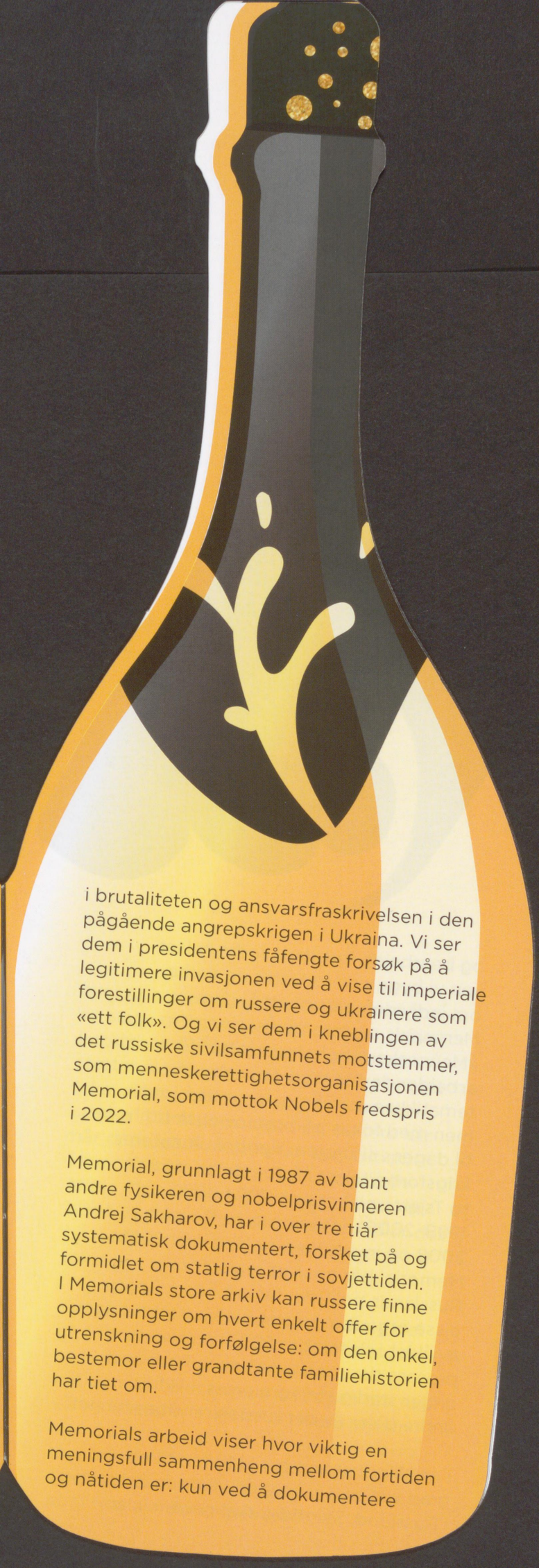
Et fellestrekk for mange av karakterene i stykket er at de ikke makter å leve i nåtiden: i øyeblikket. Enten er de grodd fast i fortidens grep, eller også svever de på en ideologisk-abstrakt sky av framtidsvyer. Vi kan knytte denne problematikken til Tsjekhovs samtid, men den er også allmennmenneskelig og tidløs. Når vi betrakter det som foregår på scenen, kan vi stille oss selv spørsmålet om hvordan vi forholder oss til tiden: kjemper vi mot endringer og lengter tilbake til en vakker

og harmonisk fortid? Hva om denne fortiden er en illusjon? Hva om den hindrer oss i å ta tak i nåtiden og se på fortiden med et kritisk blikk? Nostalgien kan være et beskyttende vern, men også en stor fare, fordi den – som Tsjekhov viser – kan føre til handlingslammelse og ansvarsfraskrivelse.

Nostalgien kan også forblinde og gi grobunn for ideologiserte framstillinger av en (tapt) fortid. Dette har vi sett klare tendenser til i Russland etter Sovjetunionens fall i 1991. Etter en kort periode preget av kritiske blikk på den sovjetiske totalitære fortiden, har den russiske staten under president Putin i stadig høyere grad penset den offisielle historie- og minnepolitikken inn på et spor og fortier eller bagatelliserer statlig terror og forfølgelse.

Det manglende oppgjøret med stalintidens uhyrlige overgrep preger i dag Russland mer enn noensinne. Vi ser konsekvensene

i brutaliteten og ansvarsfraskrivelsen i den pågående angrepskrigen i Ukraina. Vi ser dem i presidentens fåfengte forsøk på å legitimere invasjonen ved å vise til imperiale forestillinger om russere og ukrainere som «ett folk». Og vi ser dem i kneblingen av det russiske sivilsamfunnets motstemmer, som menneskerettighetsorganisasjonen Memorial, som mottok Nobels fredspris i 2022.

Memorial, grunnlagt i 1987 av blant andre fysikeren og nobelprisvinneren Andrej Sakharov, har i over tre tiår systematisk dokumentert, forsket på og formidlet om statlig terror i sovjettiden. I Memorials store arkiv kan russere finne opplysninger om hvert enkelt offer for utrenskning og forfølgelse: om den onkel, bestemor eller grandtante familiehistorien har tiet om.

Memorials arbeid viser hvor viktig en meningsfull sammenheng mellom fortiden og nåtiden er: kun ved å dokumentere

og bearbeide fortidens forbrytelser, kan vi bygge en rettsstat og verne om individets rettigheter i dag. Memorials søsterorganisasjon, «Menneskerettighetscenteret Memorial», arbeider derfor med den samme tematikken som hovedorganisasjonen, men med fokus på postsovjetisk tid frem til dagens situasjon. Her dokumenteres krigsforbrytelser i forbindelse med de to Tsjetsjeniakrigene (1994-1996 og 1999-2009), invasjonen av Georgia i 2008 og invasjonen av Ukraina i 2014. Memorial har også et register over Russlands politiske fanger i dag. Begge disse organisasjonene ble vedtatt tvangs-avviklet i desember 2021, etter en lang prosess der organisasjonene har vært under stadig sterkere press, i likhet med andre deler av det russiske sivilsamfunnet.

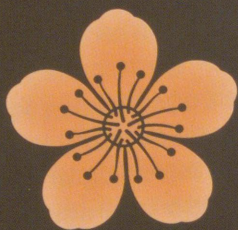
I en slik situasjon har kulturen til en viss grad vist seg å være en viktig motstemme i Russland. Samtidig skal vi være klar

over at staten også bruker kulturen som en slags softpower. Det finnes en rekke kunstnere, forfattere og artister som støtter aktivt opp om regimet og krigen. Likevel har deler av kulturen, kanskje særlig litteraturen, hatt noe enklere kår når det gjelder å uttrykke seg kritisk, i hvert fall inntil nylig. Forfattere som Maria Stepanova og Sergej Lebedev er blant dem som forvalter og formidler det historiske minnet til dagens lesere i sine tekster.

Kirsebærhagen viser oss hvor viktig det er å ha et avklart forhold til fortiden, dersom man skal kunne handle ansvarlig i nåtiden. Stykket minner oss også om hvor viktig litteraturen er for å skape et rom der vi anspores til å reflektere kritisk og tenke selv. Virkemidlene på veien dit, viser Tsjechov, er mangfoldige – fra humor og ironi til melankoli og empati.

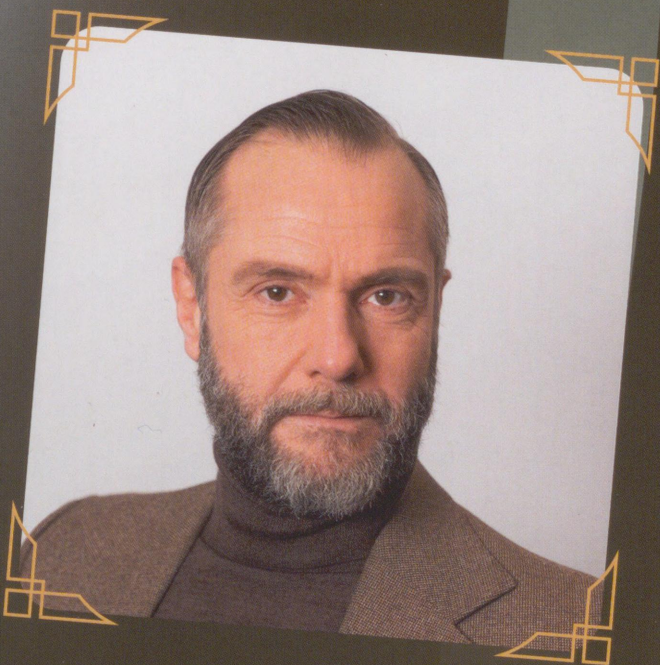
Medvirkende

Lopakhin, Jermolaj Aleksejevitsj

KJØPMANN

—
ESPEN REBOLI BJERKE

Ljubov/Ljuba,
Andrejevna Ranevskaja
GODSEIER

NINA ELLEN ØDEGÅRD

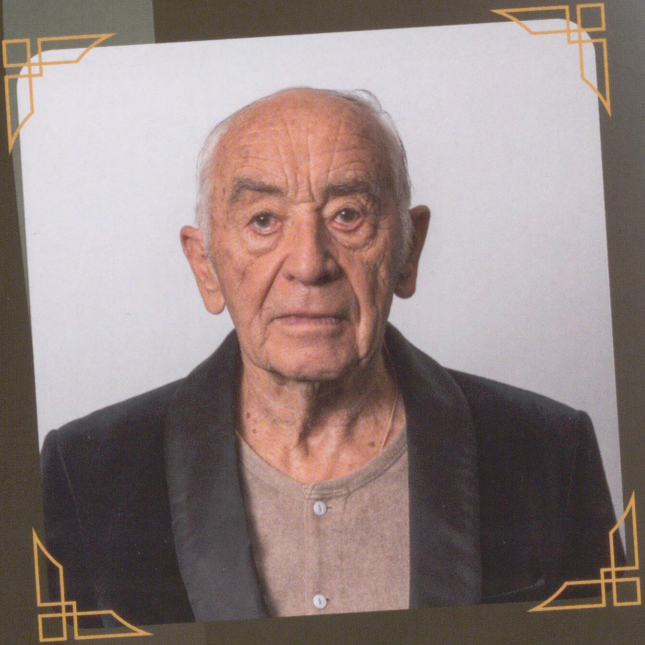

Dunjasja
HUSHJELP
—
MARIANNE HOLTER

Firs
TJENER
—
PER TOFTE

Jepikhodov, Semjon Pantelejevitsj
KONTORIST

MATIAS KUOPPALA

Anja
LJUBOV'S DATTER
—
ANNA LADEGAARD

Varja
LJUBOV'S ADOPTIVDATTER

—
INGRID RUSTEN

Simeonov-Pisjtsjik, Boris
GODSEIER

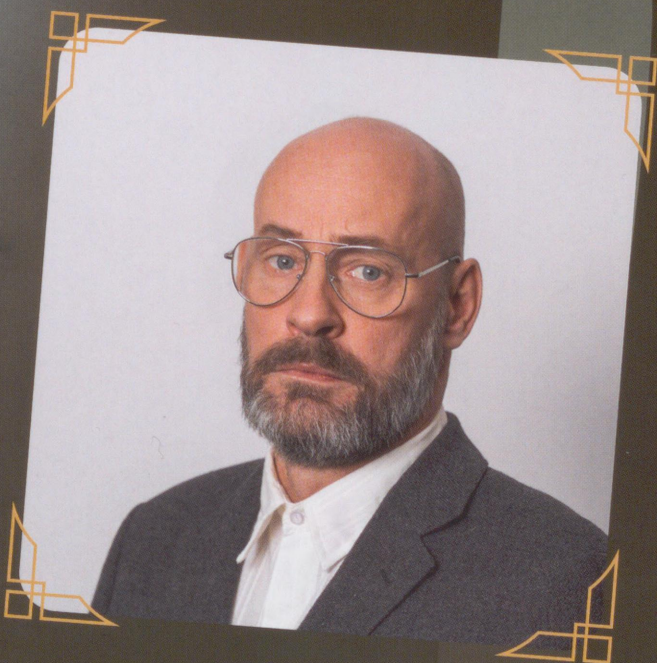
—
ANDERS DALE

Trofimov, Pjotr Sergejevitsj/Petja

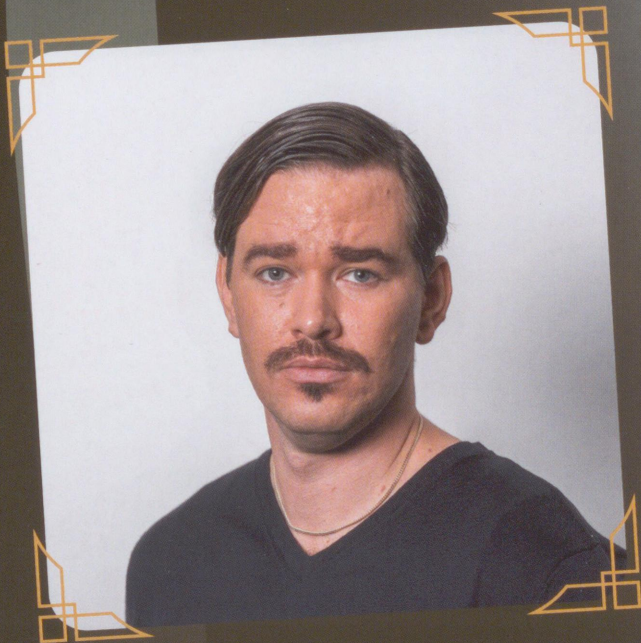
STUDENT

CHRISTIAN GREGER STRØM

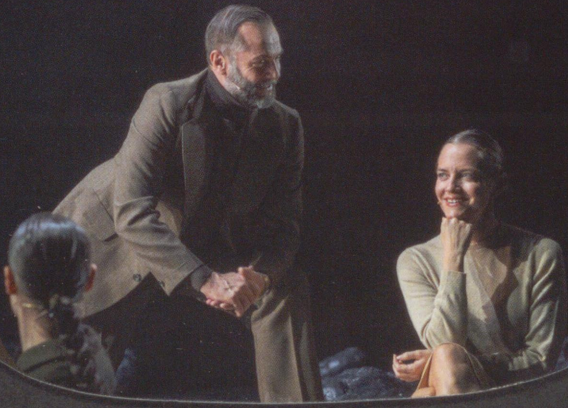
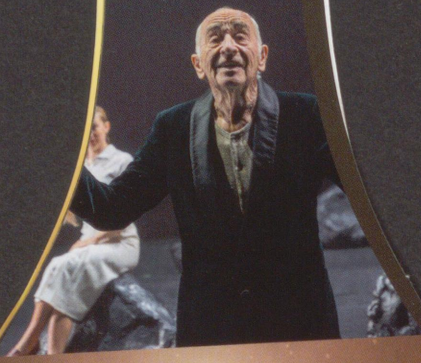
Jasja
TJENER/LAKEI
—
ELG ELGESEM

Gajev, Leonid Andrejevitsj
LJUBOV'S BROR

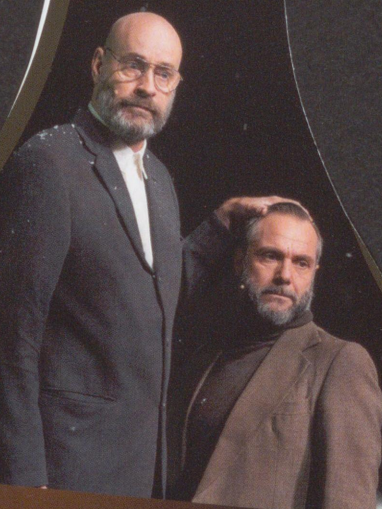
—
JON LOCKERT ROHDE

Kirsebærhagen

AV: ANTON TSJEKHOV

PREMIERE 9. NOVEMBER 2022

HOVEDSCENEN

Oversatt av: Kjell Helgheim
Regissør: Ole Anders Tandberg
Scenograf: Sven Haraldsson
Kostymedesigner: Maria Gebers
Komponist: Joel Sahlin
Lysdesigner: Karl Oskar Sørdal
Maskør: Mio Skjöldur Eyfjörd
Dramaturg: Matilde Holdhus
QLab-programmerer: Åsmund Skretting Austvoll
Inspisient: Kjøstel Spigset
Studiomusikere: Helga Guren, Vilgot Eklund, Joel Sahlin

Forestillingsfoto: Grethe Nygaard
Alle kostymer og scenografi er tilvirket
ved Rogaland Teaters verksteder.